LITERATURE AND ALCHEMY

Sebesi-Suto Ștefan Mihai
PhD Student, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș

Abstract: Considered one of the forgotten sciences, alchemy still intrigue the human mind. Transposed into literature, the concept relevates the symbolic texture of a literary work, prose or poetry, which demands to be revealed and understood. As a consequence, with every word we read and discover throughout the text, the bond between alchemy and literature becomes more and more evident.

Keywords: Alchemy, Magnum Opus, Literature, Poetry

Nu de puține ori literatura română a dovedit o incredibilă deschidere spre interpretare a operelor literare, relevând acea forță vitală a cuvântului care are puterea de a spune mai mult decât se dorește a fi spus. Aparent irealizabilă, legătura dintre simbolistica alchimică și literatura română devine din ce în ce mai vizibilă pe măsură ce înaintăm spre străfundurile textului. Fie că e vorba de un poezie sau proză, rețeaua e admirabilă. În mod uimitor, literatura română a devenit canalul de încredințare unei memorii colective a tezaurului ezoteric, garanție suficientă că această zestre „nu va dispărea, ci va rămâne ca un fel de mărturie a trecutului, pentru acei care, în alte timpuri, vor fi capabili să o înțeleagă."[1]

Fără a ne situa în cunoștință de cauză, o istorie nespusă a luat naștere devenindu-i involuntar martori, o istorie a cuvântului, dar care cere, în același timp, a fi descoperită și tălmăcită. Opera are așadar puterea de a ne situa față în față cu o istorie sacră tot astfel cum Creanga de Aur devine călăuză pe drumul „deșteptării" (în limbaj inițiatic deșteptarea condiționează eliberarea de sub jugul profanului). În fața noastră textul moare, se sacrifică, condiționând totodată re-învierea. O re-înviere, o destăinuire, o desfătare a sensului, bineînțeles. Cu Creanga de Aur în mână înaintăm spre revitalizarea cuvântului tot astfel cum fata împăratului Roș îl readuce la viață pe Harap-Alb, iar „Făt-Frumos își ascunde părul de aur și se acoperă cu haine mizere, anume prețioasa materie care are aspectul cel mai fără valoare, aurul filozofal în negrul saturnian."[2] În consecință, ceea ce se definește a fi *opera la negru,* presupune în momentul mutării accentului înspre domeniul literar depășirea granițelor structurale și de formă a textului, căutarea în subsidar, proces ce în psihanaliză, la fel ca în alchimie, reprezintă acel *regressum în utero*, proiectare în originar. Vom fi interesați de revelarea a ceea ce există mai sacru în text, rețeaua simbolică a țesăturii operei. Cea de-a doua etapă a procesului, *opera la alb,* presupune tocmai eliberarea de orice corupție a universului textual laolaltă cu punerea în lumină a transmutației pe care o suferă materia primă, cuvântul, urmată de o re-ordonare a intențiilor semantice și interpretarea lor. În esență, cele trei etape însumează atributele unui pol în jurul căruia gravitează întreg corpusul simbolic preluat din domeniul alchimic: căutarea *pietrei filozofale, Athanorul* alchimic, *separatio alchimicae, tetrasomia* sau teoria celor patru

[1] René Guénon, *Symboles fundamentaux de la Science Sacrée,* Gallimard, Paris, 1961, pp. 50-51.
[2] Vasile Lovinescu, *Dacia hiperboreană,* Editura Rosmarin, București, 1996, p. 86.

BDD-A23231 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:44 UTC)

elemente, simbolistica cifrei 3, *arta balanțelor* sau lupta celor două naturi, cromatica alchimică (roșu, verde, alb, galben, negru), *schematismul*, realizarea *Micilor* și *Marilor Mistere* ș.a.m.d.

Cine nu a auzit de Harap-Alb sau vreun Făt-Frumos, împărați și fete de împărați, zmei, zgripțuroaice sau alte câte și mai câte întruchipări? La o primă lectură ochiul cititorului rămâne distras însă de farmecul lumii proiectate, iar de cele mai multe ori valoarea artistică se pierde. Reproducem spre exemplificare un scurt pasaj poetic: „La început în întunericul învăluit în întuneric, în Haosul/ de neștiut, Totul era ascuns. Tunete și fulgere îl brăzdau și Cuvântul rătăcea singur./ Întunericul și nefericitul înveleau apele și suflul deasupra/ nu avea liniște. Și duhul s-a învârtit în sine și lumina/ s-a revărsat ca vinul pe dealuri, când viile sunt strivite de tălpile fecioarelor."[3] Privindu-l în ansamblul său prin prisma raționalității, fragmentul poetic se creionează a fi un veritabil pasaj genezic, însă odată înlăturate granițele formale asistăm la o adevărată manifestare a forțelor, „*arta balanțelor*"[4] în limbaj alchimic, întunericul originar din care se va naște lumina primordială. Ceea ce atrage atenția asupra acestui pasaj e abundența simbolică. Haosul e atotcuprinzător, obscurul e prezent rezultând ascunderea intenționalității procesului față de privirea profană, cadru propice transmutațiilor. *Tetrasomia* sau teoria alchimică a celor patru elemente devine, de asemenea, vizibilă prin învăluirea *apelor* în întunericul nemărginit, revărsarea luminii (echivalent al *focului*) peste dealuri (analoage *pământului*) în timp ce pe deasupra suflul (reprezentantul absolut al *aerului*) nu avea liniște. Pe lângă prezența celor patru elemente, întunericul învăluit în întuneric ne determină să nu excludem posibilitatea existenței *Athanorului* (cuptorului) alchimic în interiorul căruia „elementele se înfoiesc ca într-o clocitoare prielnică, prosperă până la maximum de distinctivitate"[5] cu scopul ca esența fiecăruia să interfereze până în punctul în care se va produce conjuncția, iar *Magnum Opus* să apară, aici sub forma Cuvântului sau a duhului. Se spune că pentru a înțelege alchimia trebuie să posezi capacitatea de a te angrena unui joc ermetic al limbii, criptat, iar Liviu Georgesc face acest lucru cu mare precizie și claritate. Deși marea majoritatea poemelor sale gravitează în jurul aceluiași univers puternic desacralizat, visceral și cosmetizat cu imagini funebre, mesajul, esența textelor poetice tinde spre transcendență. *Stirb und werde*, ar spune Goethe, *mori și devino*, la fel cum strugurele moare sub tălpile fecioarelor pentru a se preface în vin, devenind substanță dătătoare de viață revărsată pe-ntreg cuprinsul dealurilor. Metafora luminii revărsată asupra necuprinsului ascuns, așezată ingenios de către poet în analogie cu răspândirea vinului pe dealuri, amintește de un episod din mitologia egipteană când Osiris, soarele nocturn, este ucis, iar bucățile trupului său sunt aruncate în Nil care o dată pe an, de ziua sa, se transforma în vin. Zeul revine însă la viață datorită efectului licorii în timp ce Isis coase părțile separate (excelentă similitudine cu moartea simbolică a lui Harap-Alb când fata de împărat „îl înconjură de trei ori cu cele trei smicele de măr dulce, toarnă apă moartă, să stea sângele și să se prindă pielea, apoi îl stropește cu apă vie, și atunci Harap-Alb îndată învie"). Rezultată din comuniunea luminii și a întunericului, desăvârșirea Marii Opere nu mai depinde nici de timp, nici de spațiu, însuflețind tot ce este împrejuru-i: „Pământul a trezit iarba din pântecele lui și a suflat pe cer/ pomii care au rodit sămânță și păsări, iar în mări s-a zvârcolit/ suflare de viață. Din inima vidului căldura și-a dezvelit/ puterea, târâtoarele și mișcătoarele au cutremurat țărâna/ și animalele au înverzit

[3] Liviu Georgescu, *El*, Ed. Paralela 45, Pitești, 2010, p. 8.
[4] Diana Fernando, *Alchimia – Ilustrată de la A la Z,* Editura Aldo Press, București 1999.
[5] Vasile Lovinescu, *Creangă și Creanga de Aur,* Editura Cartea Românească, București, 1989, p. 380.

BDD-A23231 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:44 UTC)

pădurea cu umbletul lor/ și când păsările au cântat s-a văzut că sunetele erau ca ouăle/ în care atlazurile nunteau – *FACEREA.*"[6]

„René Guénon ia în considerare posibilitatea ca un om să fie ales de o organizație inițiatică, datorită talentului său literar, pentru a expune anumite mituri inițiatice; și aceasta fără să fie necesar ca să-și dea exact seama de semnificația reală a operei sale."[7] Vasile Lovinescu este unul dintre puținii filosofi care au remarcat existența unei intruziuni a științelor ezoterice în ancadramentul literar, înclusiv al alchimiei prin intermediul miturilor universale, studiile sale fiind definitorii în acest sens. Ca discipol al cercetătorului francez, Vasile Lovinescu preia ideea menționată anterior, determinându-l să studieze în profunzime operele lui Creangă, în special basmele, ca sursă de înmagazinare a bagajului alchimic derivat din cel mitologic de care a fost interesat în primul rând. Prin intermediul miturilor, au supraviețuit multe dintre aceste simboluri care ne interesează. Însăși definirea mitului pe care o oferă filosoful român denotă procesualitatea alchimică de obținere a Marii Opere: „mitul nu este invenție, nici convenție omenească. El coboară de sus în jos pe verticală, fulgurat de un prototip uranic, fixându-se în virtutea legii de analogie inversă în entități fabuloase sau reale, afine cu principiile pe care le reprezintă prin continuitate existențială în lumea devenirii, constituind între ele un sistem de corelații, repetând inepuizabil o secvență de gesturi divine răscumpărătoare."[8] Există așadar o legătură specială între mit și alchimie întrucât „atunci când ajungi în străfundul lucrurilor, constați că ceea ce s-a conservat sub o formă mai mult sau mai puțin învăluită, e o sumă considerabilă de date de ordine ezoterică, adică tot ce poate fi mai puțin popular prin esență."[9]

Simbolul, în obscuritatea sa, nu ascunde, ci dezvăluie realizarea *Micilor* și *Marilor Mistere*. Deși vizibil în ochiul cititorului, dar ascuns rațiunii fără a-l privi dincolo de materia brută care-l formează, simbolul instituie o funcție vitală, potențarea semantică în dublă direcție: sciziunea față de sensul literal și transmutația spre instituirea unui nou regim comprehensiv. Folosindu-ne de terminologia ezoterică simbolul se apropie de ceea ce în alchimie poartă numele de *Solve et coagula* ca principiu de bază al hermetismului. „Hermetismul nu este cunoașterea metafizică al cărei obiect este totdeauna unitatea, în mod definitoriu, e o știință a dualității."[10] Se poate intui dubla acțiune instituită de *solve et coagula*, „un schimb de calități și de atribute, o negociere (...) în felul acesta, plusul și minusul, pozitivul și negativul s.a.m.d își împrumută atributele, care, îmbinate, dau perfecțiunea, desemnată simbolic prin nenumărate nume: materia primă, aurul filozofal, Mercurul înțelepților etc. Prin știința lui Hermes (trimitere la zeul sapiențial Hermes Trismegistus considerat în Evul Mediu părintele alchimiei) se poate „rectifica", „tămădui" universul mare și universul mic. Se produce în acest mod o *restitutio in integro*, o restaurare a macrocosmosului și a microcosmosului în starea lor primordială."[11]

E și cazul celui mai cunoscut basm aparținând lui Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*. Privit în ansamblul său structural, formal, spațial și temporal, basmul lui Creangă denotă un univers primordial, desacralizat învăluit în haos: „Și apoi, pe vremile acelea, mai toate țările erau bântuite de războaie grozave, drumurile pe ape și pe uscat erau puțin cunoscute și foarte încurcate și de aceea nu se putea călători așa de ușor și fără primejdii ca în ziua de astăzi. Și cine apuca a se duce pe atunci într-o parte a lumii adeseori dus rămânea până la moarte." Forțelor titanice care au profanat sacralitatea spațiului și timpului primordial inevitabil li se va

[6] Liviu Georgescu, *op. cit.*, p. 8.
[7] Vasile Lovinescu, *Dacia hiperboreană,* Editura Rosmarin, București, 1996, p. 71.
[8] Vasile Lovinescu, *Creangă și Creanga de Aur,* ed. cit., p. 6.
[9] *Ibidem*, p. 12.
[10] Vasile Lovinescu, *Al patrulea hagialîc,* Editura Cartea Românească, București, 1981, p. 32.
[11] *Ibidem.*

BDD-A23231 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:44 UTC)

opune un agent coagulant care în povestea humulesteanului devine fiul de crai. El aduce prin virtuțile dobândite forța vie care însuflețește și restabilește ordinea cosmică. El este totodată reprezentarea șarpelui *Uroboros* care-și mușcă propria coadă, semn al continuității ciclice tradiționale, întrucât pentru a cuceri stările superioare ale firii, a cerurilor luminoase și a înălțimilor, este necesară o coborâre în infern. Decăderea și regresul urmate de înălțare și iluminare nu au cum să producă un produs finit pentru eternitate, ci mai degrabă surprind înlănțuirea unui ciclu care odată încheiat predispune începutul altuia. Revenind la principiul dualității, moștenitorul Cetății Soarelui, mezinul craiului, își dezvăluie identitatea odată cu coborârea în fântână, corespunzătoare în plan simbolic cu prima moarte care are rolul de a-l transfigura în cel ce se va lepăda de toate limitările individuale. Numele primit de la Spân schematizează întreaga devenire ulterioară a neofitului în noul Împărat Verde, „una din denumirile Regelui Lumii în tradiția românească."[12] Cum Harap-Alb poartă în sine caracterul dualității, androginul, este singurul îndreptățit să aducă o finalitate ciclului, așezând întreaga lume sub incidența regimului solar, restabilind totodată unitatea în procesul manifestării universale. Iată ce spune Vasile Lovinescu: „Formula *solve* și *coagula* e privită ca fiind tot secretul lui *Magnum Opus*, în măsura în care acesta reproduce procesul manifestării universale, cu aceste două faze inverse."[13] Dobândind întregul set de calități, atribute și virtuți (să nu uităm influența exercitată de Sfânta Duminică asupra lui asemeni unui maestru spiritual), crăișorul devine alchimistul care prin propria sa devenire va revela în același timp desăvârșirea *Marii Opere*, având un efect universal: „Lumea de pe lume s-a strâns de privea, *Soarele* și *luna* din cer le râdea. Ș-apoi fost-au poftiți la nuntă: Crăiasa furnicilor, Crăiasa albinelor și Crăiasa zânelor, minunea minunilor din ostrovul florilor! Și mai fost-au poftiți încă: crai, crăiese și-mpărați, oameni în seamă băgați, ș-un păcat de povestar, fără bani în buzunar. Veselie mare între toți era, chiar și sărăcimea ospăta și bea! Și a ținut veselia ani întregi, și acum mai ține încă; cine se duce acolo bea și mănâncă."

BIBLIOGRAFIA OPEREI

1. Creangă, Ion, *Povestea lui Harap-Alb*, Editura Agora, București, 2012.
2. Georgescu, Liviu, *El*, Editura Paralela 45, Pitești, 2010.

BIBLIOGRAFIE CRITICĂ

1. Guénon, René, *Symboles fundamentaux de la Science Sacrée,* Gallimard, Paris, 1961.
2. Lovinescu, Vasile, *Al patrulea hagialîc,* Editura Cartea Românească, București, 1981.
3. Lovinescu,Vasile, *Creangă şi Creanga de aur*, Editura Cartea Românească, București, 1989.
4. Lovinescu, Vasile, *Dacia hiperboreană,* Editura Rosmarin, București, 1996.

[12] Vasile Lovinescu, *Dacia hiperboreană,* ed. cit., p. 94.
[13] Vasile Lovinescu, *Al patrulea hagialîc,* ed. cit., p. 32.

BDD-A23231 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:52:44 UTC)